

égettek meg, ahol ő lett a lángok martaléka. Továbbá *Savonarola Jeromos* Olaszországban, akit előbb felakasztottak s azután holttestét megégették.

IV. Az egyházjavítás bajnokai.

15. Luther Márton.

Az igazi hitjavítás Luther Mártonnal kezdődik. Németország Eisleben nevű városában született 1483-ban. Atyja egyszerű bányászember volt, aki földalatti mélységekben nehéz és fárasztó munkával kereste meg mindennapi, sovány kenyerét. Lakóhelyét többször kellett változtatnia, hogy családja megélhetését biztosítsa. Éppen ezért a kis Luther nem valami nagy kényelemben növekedett. Szülői szigorúan bántak vele s nevelésében nagy szerepet játszott a vessző. Tizennégy éves korában elkerült a szülői házból, mivel atyja egy latin iskolába adta be. Ettől kezdve saját maga gondoskodott fenntartásáról, mert szülői szűkös jövedelmükből nem igen segíthették. Abban az időben szokás volt, hogy a kis diákok a vagyonosabb polgárok házai előtt énekeltek s azok adományából tartották fenn magukat. Luther is így kereste mindennapi kenyerét. De emellett szorgalmasan tanult s tehetsége és tudása által kivált tanuló társai közül. A rendes tárgyak tanulása mellett nagyon kedvelte a zenét s szabad idejében evvel foglalkozott, amely hajlandósága egész életén végig kísérte.

Tizenhét éves korában egyetemre ment, hol atyja kívánsága szerint jogtudománnyal foglalkozott, hogy ügyvéd lehessen. De ez a pálya semmiképpen sem tetszett neki. Lelke nem találta meg az óhajtott nyugalmat a jogtudományok rideg világában. Valami melegebb és derültebb világ felé vonzódott, de egyelőre maga sem tudta, hogy hol találja meg azt. Szigorú atyjának pedig

nem mert szólani lelke vágyódásáról. Egy alkalommal az egyetemi könyvtárban egy bibliát talált, amelyből mohó vágygal olvasgatott s annyira meghatotta különösen a Sámuel története, hogy elragadtatásában így kiáltott fel: „Bárcsak egyszer nekem is adna a jó Isten egy ily drága könyvet!“ Ettől kezdve mindinkább foglalkozott avval a kérdéssel, hogy miképpen élhetne Istennek tetsző életet és miképpen biztosíthatná lelke üdvösségét? Egy alkalommal a szülői háztól gyalogszerrel egyedül ment vissza az egyetemre. Útközben nagy égiháború lepte meg s a villámok mindegyre mellette csaptak le. Rémületében a bányászok védőszentjéhez, szent Annához így imádkozott: „Szent Anna, segíts meg s én hálából szerzetes leszek!“ Szerencsésen megmenekült s fogadását megtartotta. Belépett az Ágoston-rendű barátok közé. Ez a rend a kolduló szerzetes-rendek közé tartozott. Luther barát ruhában, zsákkal a hátán házról-házra járva, gyűjtötte az élelmiszert a rend számára. Egyebekben is szigorúan alávetette magát a szerzetes-rend szabályainak. Böjtölt, vezekelt, imádkozott s testét sanyargatta, mert azt hitte, hogy lelkét így mentheti meg. Emellett nagyon sokat olvasott és tanult a Szentírásból és Augusztinusz irataiból. Tudománya által kivált társai közül.

De lelke az óhajtott nyugalmat a kolostor csöndjében sem találta meg. Sokat foglalkozott önmagával. Bántotta az a gondolat, hogy atyját megsértette avval, hogy szerzetes lett, amely hivatást a kemény munkával foglalkozó bányász csak naplopásnak tartotta. De emellett túlságos érzékeny lelkiismeretét állandóan kínozza valami, mintha bűnt követett volna el. A testi és lelki gyötrődések között is állandóan fejlesztette tudományát úgyannyira, hogy amikor Wittenberg városában új egyetemet létesítettek, oda az Ágoston-rend főnökének a javaslatára, Luthert tanárnak alkalmazták. Régi vágya beteljesült. Éppen a biblia magyarázását bízták reá s így behatóan

foglalkozhatott avval a könyvvel, amelyről egykor olyan elragadtatással szólt. Bár tanár korában is megmaradt még szerzetesnek, de azért a biblia folytonos tanulmányozása folytán már kezdette belátni, hogy nem a test sanyargatása, a böjtölés, vezeklés és más külső cselekedetek biztosítják a lélek üdvösségét, hanem a hit. Ilyen értelemben magyarázta a bibliát nemcsak az egyetemen, hanem a templomban is, ahol gyakran prédikált. A tanuló ifjúság lelkesült érte s mind nagyobb számban keresték fel az ő jó hírneve után ez egyetemet. Mint egyetemi tanárt, egy alkalommal az Ágoston-rend képviselőjében Rómába küldötték. Erős vágyakozással s a legszebb remények között ment a pápa székhelyére, ahol a legszebb és legtisztább keresztényi életet vélte feltalálni az egyház fejének a környezetében. Azonban nagyot csalódott, mert azt kellett tapasztalnia, hogy a fényűzés, a restség, a mulatozás, a hatalomvágy és más emberi gyarlóságok uralkodnak ott is. Ez a tapasztalat nagyon megingatta a pápa iránt addig érzett nagy tiszteletét és ragaszkodását.

Nem sokkal ezután a pápa, hogy fényűzési kedvét kielégíthesse, a pénzszerzésnek egy különös eszközhöz fordult. Úgynevezett *bűnbocsátó* leveleket kezdett árulni. Azt hirdették, hogy aki veszen ezekből a levelekből, annak a bűne meg lesz bocsátva s ezáltal még a halottak lelkét is ki lehet szabadítani a purgatoriumból. Ez a lélekvásárlás Németországba is eljutott, ahol egy *Tetzel* János nevű barát járta végig a városokat. Mindenütt nagy ünnepélyességgel fogadták a díszbe öltözött és pápai jelvénnel s meghatalmazással utazó barátot. A nép tolongott körülötte s kész szívvvel fizette a bűnbocsánatért a kívánt összeget. Amint Luther erről értesült, azonnal predikációban emelte fel tiltó szavát ez eljárás ellen. Mások is sokan megbotránkoztak ugyan rajta, de nem merészeltek tenni ellene semmit. Luther először a püspöknek,

majd az érseknek írt, hogy tiltsák el ezt a lélekvásárlást, de amikor ennek nem volt fogantaja, akkor merész lépésre határozta el magát. 1517. október 31-én a wittenbergi vártemplom kapujára kifüggesztett egy írást, amelyben 95 pontban magyarázta, hogy mi az a bűnbánat és bűnbocsánat. Kifejti azt is benne, hogy a bűnbocsánatot csak Istentől kaphatjuk s azt pénzen megvásárolni nem lehet.

Luther maga sem gondolta, hogy eme lépésének minő következményei lesznek. Nemsokára az egész ország visszhangzott írásától. Az utcákon és mezőkön, az irodákban és iparos műhelyekben mindenütt róla beszéltek. Voltak, akik elítélték merész fellépéseért, de még többen voltak, akik igazat adtak neki. A pápa kezdetben nem törődött az egész mozgalommal. De amikor látta, hogy mind nagyobb hullámokat ver, akkor egy kemény szavú bibornokot küldött Lutherhez, hogy az hallgattassa el. Luther magyarázni kezdte igazságait, de a büszke bibornok rá sem hallgatott, hanem erőszakkal akarta elhallgattatni. De Luther nem az az ember volt, akivel ilyen úton boldogulhattak volna. Akkor a pápa egy szelíd szavú bibornok útján kívánta hallgatásra bírni. Ez szép szóval kérte, hogy ne döntse veszedelembe az egész egyházat. A szelíd szóra hallgatott s levelet írt a pápának, amelyben kifejti, hogy ő nem a pápának és egyháznak ellensége, hanem csak a bűnbocsátó levelek árulása ellen szólalt fel. Azonban kész elhallgatni, ha ellenfelei is elhallgatnak.

Azonban a mozgaom már jobban el volt terjedve, minthogy azt maga Luther is megállíthatta volna útjában. Egy vitatkozni szerető tanár kihívta vitatkozásra s azt igyekezett rábizonyítani, hogy ő azokat a tanokat vallja, amelyeket Husz János vallott s melyeket a konstanci zsinat eretnek tanoknak bélyegzett. Luther evvel szemben kijelentette, hogy az a zsinat olyan tano-

kat is elítélt, amelyek a biblián alapszanak s ezért a zsinat sem csalhatatlan. Luthernek e vitatkozás alatt mutatott nagy tudománya és a bibliában való jártassága sok hívet szerzett. Tudós papok, tekintélyes lovagok és nemes emberek csatlakoztak melléje, mert benne nemcsak a vallásnak, hanem az ország szabadságának is egy bátor harcosát látták. Ez a körülmény még jobban felbátorítja az egyszerű szerzetest. A német lovagok és nemesek védelme alatt egymás után adja ki legjelesebb könyveit, amelyekben részletesen fejti ki vallásos nézeteit a Szentírás alapján.

Ez a váratlan nagy siker a pápát arra indította, hogy Luthertátkozza ki az egyházból s ezáltal szolgálta ki ellenfeleinek. Azonban Luther a pápai átokra avval felelt, hogy a pápa levelét, melyet *bullának* neveztek, nyilvánosan elégette. Erre a pápa még egy súlyosabb átkot mondott reá s tartózkodási helyét pedig interdictummal sújtotta. Mivel a pápa ezen fellépésének nem volt meg a kívánt eredménye, azért a német császárhoz fordult, aki akkor *V. Károly* volt. A császár *Worms* nevű városba birodalmi gyűlést hívott, hogy azon Luthert hallgassák ki. Meg is idézték. Jóakarói és barátai arra intették, hogy el ne menjen, mert könnyen az a sorsa lehet, mint Husz Jánosnak. De Luther a jószándékú lebeszélésekre így válaszolt: „Ha akkora tüzet raknának Worms és Wittenberg között, hogy lángjai az eget érnék, még akkor is neki vágnék, hogy bizonysgot tegyek az én Uramról és Krisztusomról.“ És el is ment. A fényes birodalmi gyűlésen, ahol gazdag urak, előkelő papi fejedelmek voltak jelen, Luther egyszerű barát ruhájában jelent meg. Felszólították, hogy vonja vissza tanításait. A felszólításra bátor és elszánt hangon így válaszolt: „Ha csak a Szentírásból vagy más világos okokból meg nem győznek, az általam idézett bibliai helyekhez tartom magamat. Visszavonni semmit sem tudok

és nem akarok, mert nem tanácsos, sőt veszedelmes a lelkiismeret ellen cselekedni. Itt állok, másképp nem tehetek, Isten engem úgy segítjen! Amen.“ Az egyszerű szerzetesnek ez a merész fellépése bámulatba ejtette a jelenlevőket. A gyűlésről elbocsátották ugyan, de birodalmi átkot mondtak ki reá, aminek az volt a következése, hogy bárki elfoghatja s megölheti.

De Luthernek az isteni gondviselés egy nemes lelkű pártfogót rendelt, aki eddig is nagy figyelemmel kísérte minden lépését. Ez a pártfogója volt *Bölcs Frigyes* választófejedelem. Ő gondoskodott róla, hogy a német nemzet eme büszkeségének semmi bántódása ne legyen. Luthert hazatérő útjában álarcos lovagok által elfogatta és a saját várába vitette, hol teljes biztonságban lehetett ellenségeitől. Ebben a magányban nem ült tétlenül. Itt kezdette meg a bibliának német nyelvre való lefordítását. Azonban egyszer rossz híreket hallott az általa megindított reformációról. Azt hallotta, hogy Németország egyes városaiban túlzásba viszik az egyházjavítást. Erőszakkal feldőlják a templomokat s kidobálják belőle a szentképeket, ami, ha így tart, fejetlenséget szül s veszélybe döntheti az egész mozgalmat. Ezekre a rossz hírekre, elfeledve az ötlet fenyegető veszélyt, ott hagyta a várat, amelyben teljes biztonságban élhetett volna s Istenben bízva, maga állott a reformáció élére.

Ettől kezdve ő volt az egyházjavítás vezére. A túlzókkal megértette, hogy még az igazságot sem szabad erőszakkal terjeszteni. Megmagyarázta, hogy a legszentebb célok eléréséhez sem szabad rossz eszközöket használni. Senkit sem lehet korbáccsal a mennyországba juttatni. Ő maga elől járt jó példával. Fokozatosan hajtotta végre az egyház megjavítását. A pápától elszakadt egyházat a német fejedelmek gondjaira bízta. Az úrvacsorát két szín alatt osztotta ki. A misét s a gyónást eltörölte. Behozta a német nyelvű predikációt. Sok szép éneket

szerzett. Köztük leghíresebb: „Erős várunk nekünk az Isten.” Így az ő böles vezetése mellett egymás után alakulnak át a katholikus egyházközségek evangéliumi gyülekezetekké. Eltörli a papok nőtlenységét s ő maga is családot alapít. Családi élete tiszta, nemes és egyszerű. Állandóan ír és dolgozik. Különösen híres nagy és kis kátéja, amelyekben vallásos gondolatait fejti ki. Így lett ő népének vezére, költője és prófétája s így alapította meg a róla elnevezett lutheránus egyházat, amelyet más-képpen „ágostai hitvallású evangélikus” egyháznak hívnak.

Azonban a sok munka és gond meggyöngítette szervezetét s aláásta egészségét. Egy alkalommal éppen szülővárosába hívták, hogy ott valami peres ügyben igazságot szolgáltatasson. Az útban meghült s nemsokára meghalt 1546-ban szülővárosában. Holttestét Wittenbergbe vitték s ott helyezték örök nyugalomra.

16. Zwingli Ulrik.

Ugyanabban az időben, amikor Luther Németországban megindította az egyházjavítás munkáját, Svájcban Zwingli Ulrik lépett fel. Wildhaus nevű faluban született, ahol atyja községi bíró volt. A vagyonosabb polgáremberek közé tartozott s állattenyésztéssel foglalkozott. A kis Zwingli, mint hajdan Dávid király, birkákat legeltetett Svájc magas hegyein és virágos völgyeiben. De korán eltávozik hazulról, hogy a nyáj legeltetése helyett a magasabb tudományokra készüljön. Mivel rokonai között több pap volt, ő is erre a pályára szánta magát. Bázelen tanul s szorgalma és vitatkozó tehetsége által korán kiválik tanuló társai közül. Majd a berni és bécsi egyetemekre kerül, hol megtanul zsidóul és görögül, hogy a bibliát eredeti nyelven olvashassa. A tudományokat nagyon kedveli. Midőn tanulmányozta a zsol-

tárokát és a bibliai történeteket, ugyanakkor szorgalmasan olvasta az ó-kor híres bölcseinek a könyveit s a többi görög és latin íróknak a műveit. Azt tartotta, hogy Isten nem csupán a próféták és apostolok által szól hozzánk, hanem igen a tudósok által is. Nagy hiba volna azért, ha Isten szavát mindenütt meg nem hallanók.

Iskolái végeztével pap lett. Aki régen nyájakat őrizett, most embereket legeltet. De nem elégedett meg avval, hogy a törvényben előírt szertartásokat végezze, hanem ezenkívül a lelkiismerete többre ösztönözte. Belátta azt, hogy a vallás annál szebb és tisztább lesz, minél több tudománnyal párosul. Ezért első dolga, hogy közösségében iskolát létesítsen s abban népe tudását és ismereteit gyarapítsa. Mint jó pásztor, más téren is használni akart népének. Hívei, mivel Svájce sziklás hegyei közt nem találtak kellő megélhetést, pénzért katonának állottak be idegen uralkodók hadseregébe. Így történt gyakran, hogy egymás ellen harcoltak s egymás vérét ontották. Emellett ez a harcias élet eldurvította erkölcsüket és elfásította szíveiket. E rossz szokás ellen kikelt s a népet szelidebb erkölcsökre igyekezett nevelni. Más alkalommal pedig azt látta, hogy a nép milyen vakbuzgósággal keres fel egy búcsujáró helyet. Ott volt t. i. egy Mária-kép, amelyről azt hitték, hogy csodákat tesz: a betegeket meggyógyítja s a bűnös lelkeket megtisztítja. Ezért sokan zarándokoltak hozzá, még a szomszéd országokból is. Zwingli kereste kezdetben a kép csodatevő erejét. De azt meg nem találta. Ezt a csalódását barátai val közölte. Voltak, akik igazt adtak neki, de mások kigúnyolták. Azonban lelkében felébredt a kételkedés. Ettől indítatva tovább tanulmányozta és magyarázta a Szentírást. Amit előre csak titokban barátainak mondott meg, most már nyíltan és elszántan kezdette hirdetni a szószékről. Nyíltan kimondotta, hogy Isten egyik helyen sem hallgatja meg inkább az imádságot, mint a másikon.

Máriához, vagy más szentekhez nem szabad imádkozni, mert az egyenlő a bálványimádással. A bűnt csak egyedül Isten bocsáthatja meg. Predikációit lélekből mondotta s azért azok meg is ragadták a lelkeket. Híre az egész országban elterjedt. Ez időben kezdett egy barát Svájcban is bűnbocsátó leveleket árulni. Zwingli élesen kikel e visszaélés ellen, amely homlokegyenest ellenkezett az ő tanításaival. A pápát egyelőre nem támadta s a pápa emberei szépen kérték, hogy hallgasson el, mert a bűnbocsátó levelek árát szent célra akarják fordítani. Rómában a szent Péter gyönyörű templomát kívánják belőle felépíteni. De Zwingli evvel szemben bátran hirdeti, hogy Isten nem azt nézi, hogy milyen templomban imádkozunk, hanem azt, hogy milyen lélekből száll fel imádságunk hozzá. Isten mindenütt jelen való s a buzgó imádságot mindenütt meghallgatja.

Svájc népe szerette a szabadságot s ezért nagy örömmel fogadták, midőn Zwingli a vallásban is szabadságot hirdetett. Jó hírneve s fáradhatatlan szorgalma elősegítették a pályáján. A legnagyobb városok igyekeztek papjuknak megnyerni. Ő Zürich város meghívását fogadta el mert jól tudta, hogy itt a legnagyobb szolgálatot teheti istenországának. Amikor ezt a tekintélyes állást elfoglalta, csak akkor kezdett igazán az egyházjavítás munkájához. Egyetlen vezére a biblia volt. Mint lelkipásztor, részt vett híveinek örömében és bánatában. Nem vonult félre a világtól, mint a barátok tették, hanem együtt élt a hívekkel. Nem kívánta az élet örömeiről való lemondást, mert az örömöket is Isten adja s azokat hálával és alázatossággal kell fogadni. Ajtója nyitva volt mindenki számára s barátait asztalánál szívesen látta. Úgy élt, mint igazi keresztény emberhez illik. Ezáltal nagy népszerűségegre tett szert, úgy, hogy szívesen hallgattak szavára s követték jó tanácsait. Azonban jó barátai mellett voltak ellenségei is. Azok a kath. papok és püspökök,

akik az ő szabad szellemű tanításaitól féltik az egyház tekintélyét, hibáztatják tanításaiért. Ezekkel bátor vitatkozásokba bocsátkozik, őket, kezében a bibliával, legyőzi s Zürich városa vele egyetértve, kimondja az egyházjavítás szükséges voltát.

Mikor aztán látta, hogy hívei vele együtt tartanak, akkor hozzáfogott a visszaélések megszüntetéséhez. Svájcban is egy barát éppen úgy árulta a bűnbocsátó leveleket, mint Németországban. Zwingli ez ellen olyan erővel predikált, hogy hívei be sem engedték a városba a barátot. Tanított a böjt és a papi nőtlenség ellen. Megváltoztatta a régi istentisztelet rendjét. Azonban sehol sem intézkedett önkényüleg, hanem minden nagyobb kérdést nyilvános vitatkozás tárgyává tett, hogy így tűnjék ki az igazság s így jusson diadalra a többség akarata. Nem helyeselte azok eljárását, akik erőszakkal igyekeztek javítani, hanem nagy bölcseséggel, fokozatosan akarta célját elérni. Azt tartotta, hogy a vallásban senkit nem szabad megbotránkoztatni, de az értéktelen szertartásokat még sem kell megtartani. Ezért eltörölte a misét s helyette az úrvacsorát két szín alatt osztotta ki. Megszüntette a gyónást, mert a bűnöket csak egyedül Isten bocsáthatja meg. Bezáratta a zárdákat s a barátokat olyan pályákra terelte, ahol több jót tehetnek, mint a folytonos áhítatosság által. Az üresen maradt zárdákat iskolákká alakította, hogy terjedjen a tudomány. A templomokból az oltárt, a szent képeket s minden fölösleges díszet eltávolított, hogy a hívek annál nagyobb figyelemmel hallgassák az Isten igéjének magyarázását. Nemcsak Zürichben, hanem az ország többi részében is szívesen fogadják az egyszerű és tiszta tanításokat s Zwingli hívei megszorodnak.

De megszorodnak ellenfelei is. Lutherrel sok dologban egyetértett, azonban az úrvacsorában nem tudtak egyetérteni. Hiában kísérelték meg a két férfiút egy fel-

fogásra bírni. Nem sikerült s így a hitjavítás két ágra szakadt. De még nagyobb ellenségei voltak Zwinglinek a katolikusok. Bár békét kötött és békességben akart velük élni a Jézus evangéliumának ez a derék apostola, de ők mégis titokban fegyverkeztek ellene. Sikerült nekik egy hadsereget összegyűjteni, amellyel váratlanul rátörtek a semmit sem sejtő zürichiekre. Ezek azért gyáván el nem menekültek. Zwingli hamarjában szintén egy kis csapatot toborzott össze híveiből. Az elszánt kis seregnek maga lett a fővezére. Azonban hiába való volt a vallásszabadságért folytatott hősie küzdelmük. Az ellenség túlnyomó ereje mégis legyőzte őket. Maga Zwingli is halálos sebet kapott. Utolsó szavai ezek volt: „A testet megölhetitek, de a lelket nem.“ 1531-ben halt meg istenországának ez a bátor lelkű és örökre feledhetetlen apostola. A megkezdett szép munkát nem tudta befejezni, mert a halál fiatalon érte utól. Zürich városában egy szép szobor őrzi emlékezetét.

17. Kálvin János.

Zwinglit korán bekövetkezett halála megakadályozta abban, hogy vallásos felfogását teljesen kifejtse s azt hívei lelkében megszilárdítsa. Az általa megkezdett munkát Svájcban tovább folytatta *Kálvin János*.

Kálvin Franciaországban született 1509-ben. Atyja egy katolikus püspöknek volt a jószágigazgatója. Szüleitől buzgó vallásosságot tanult. Amikor akkorára nőtt egy szerzetesi iskolába adták be, ahol a komoly vallásosság mellett szigorú rend és fegyelem uralkodott, amelyek nagy hatással voltak a gyermek lelkére. Már fiatal korában püspöke jóvoltából szép jövedelemhez jutott s így tanulói pályáján anyagi gondjai nem voltak. Tanulmányait Párisban folytatta. Testileg gyöngye és beteges gyermek volt. Tanulótársaitól félrevonult s nem vett

részt azoknak léha mulatozásaiban és gondtalan játékaiban. A szerzetesi iskolában megtanult lemondani az élet örömeiről. Annál többet olvas és gondolkozik. Különösen nagy előszeretettel foglalkozik a vallással.

Atyja kívánságára mégis a jogi pályára ment. Az egyetemen éppen olyan visszahúzódva, szerényen és mértékletesen él, mint az alsóbb iskolában. Nem veszen részt az ifjúság mozgalmaiban, hanem könyvei között él s folyton tanul. Eközben a Luther tanai kezdenek elterjedni Franciaországban. Kálvin hamar megismerkedik velük. Azonban neveltetése s egész eddigi élete erősen a katolikus egyházhoz láncolják. Erős lelki harc indul meg keblében. A végén mégis győz az igazság után való szomjúsága. Azokhoz csatlakozik, akik az egyházjavítást szükségesnek látják. Ez az elhatározás nagy változást idézett elő eddigi magatartásában. Többé nem idegenkedik az emberektől. Ismerkedni kezd kora legkiválóbb embereivel. Különösen a reformáció híveit keresi fel gyakran s viszont ezek őt. Titokban egymást bátorítják és lelkesítik. Kálvin észrevétlenül az egyházjavítási mozgalom élére kerül s őt önkényt vezérüknek ismerik el az új irányzat hívei. De hosszasan nem maradhatott titokban munkásságuk. Ez idő tájt még hevesen üldözik s kiméltlenül máglyára hurcolták azokat, akik a reformációhoz csatlakoztak. Kálvin ellen is kiadták az elfogatási parancsot. Csak úgy menekült meg a rendőrök kezéből, hogy barátai az ablakon egy kosárban engedték le lakásából.

Ettől kezdve egy ideig álnéven és álruhában bújdosik hazájában. A végén megunta ezt az életet s elhagyta Franciaországot. Svájcban Basel nevű városban telepedett le. Ez a város már elfogadta volt a Zwingli nézeteit s gondolta, hogy itt nyugodtan élhet s megvalósíthatja régi tervét, hogy egy könyvben fejtse ki vallásos nézeteit. Azonnal hozzá is fogott a munkához s így kelet-

kezett az a nagyhírű könyve, amelyet azóta hívei a biblia után a legjobb műnek tartanak. Ebben a könyvben Kálvin megcáfolni igyekszik azokat a hamis vádakat, amelyeket a reformáció híveiről terjesztettek, hogy ők rendezavarók és országfelforgatók volnának. Kifejti, hogy az ember, amikor születik, már romlott és bűnös teremtmény s ezért elkárhozásra érdemes. Azonban az Isten az ő végtelen kegyelméből kifolyólag a rossz emberek közül kiválasztja azokat, akiket akar az üdvösségre. Ezenkívül szép rendszerbe foglalja azokat a tanításokat, amelyeket a reformátorok már előtte hirdettek. Ezen munkája által nagy hírnévre tett szert egész Svájcban, Német- és Franciaországban.

További bolyongásai közben egyszer véletlenül Genf városába került. Ez a város már akkor elpártolt a katolikus vallástól s kimondotta a reformáció szükségességét. Azonban lakói még nem voltak megerősödve az új hitben. A papoknak nagy küzdelmet kellett folytatniok a néppel, akik között voltak franciák, olaszok és németek. Ebben a nehéz helyzetben az egyik lelkész meghallotta, hogy a városban van Kálvin, akit hírből már jól ismert. Felkereste hát őt s az Isten nevére kérte, hogy maradjon ott s segítsen nekik a reformáció megszilárdításában. Kálvin előre vonakodott, de a végén az isteni gondviselés figyelmeztető jelét látta benne s engedett a kérésnek. Ott maradt. Nagy erővel kezdett hozzá a munkához. Magyarázta a Szentírást. Amikor aztán lelkésznek megválasztották, minden tehetségét arra fordította, hogy tanait a városban elterjessze s azokat erőszakkal is keresztül vigye. Zwinglitől sokféle kérdésben eltért. Nem engedett akkora szabadságot a híveknek a vallásban. Első dolga az volt, hogy kátét írt, amelyből mindenki tanulhassa meg az igaz hitnek és az igaz életnek a szabályait. Szigorú törvényeket készített s azoknak a végrehajtását maga ellenőrizte. Ellenmondást semmiben sem tűrt. Akik

nem akartak az új rendhez alkalmazkodni, azokat száműzte a városból. Szigorú intézkedései nagy elégedetlenséget szültek. A nép zúgolódni kezdett ellene. Egy húsvét ünnepén pedig erős, dorgáló beszédet intéz a néphez s megtagadja az úrvacsora kiosztását, mert a hívek méltatlanokká lettek reá. Ezáltal végleg elkeserítette a gyülekezetet. Népgyűlést tartottak s Kálvint száműzték a városból.

Kálvin egy ideig egy más városban telepedett le, ahol szintén lelkészi munkát végzett, de emellett élénk figyelemmel kísérte a genfi eseményeket. Ott ugyanis nagy felfordulást idézett elő a Kálvin eltávózása. A katolikusok azt hitték, hogy most már visszatéríthetik a város lakóit az ők egyházába. Ezért egy szép levelet írtak oda, amelyben a pásztor nélkül maradt nyáját akarták visszaédesgetni. Erre egyesek hangoztatni kezdték, hogy kár volt Kálvint elüldözni, mert ime az ő eltávózása miatt az egész reformáció ügye veszélyben forog. Mind többen kezdték követelni az ő visszahívását. Mikor aztán hívei többségre jutottak, ki is mondták azt, hogy visszahívják. Kálvin engedett a kérésnek s ismét eloglalta a genfi lelkészi állást. Most már egészen a helyzet ura lett s még nagyobb erővel fogott hozzá' elvei megvalósításához. Az istentiszteletet a biblia szerint egyszerűsíti s kimondja, hogy az éneklésből, imádságból és egyházi beszédből álljon. Az istentiszteletre köteles mindenki eljárni éppen úgy, mint az ifjúság is a vallásoktatásra. A gyülekezet választja az egyházi tisztviselőket, akik kötelesek a jó rendre felügyelni s a keresztényi valóságosságot szóval és cselekedettel előmozdítani. De gondja volt arra, hogy az egyházon kívül is megjavuljon az élet. Ezért lelkészekből és világi emberekből egy tanácsot (konzisztorium) szervezett, amelynek az volt a feladata, hogy az egész város erkölcsi életére felügyeljen. Ez sokszor túlzásba ment, mert olyan dolgokba avatkozott,

amelyek által sértette a polgárok szabadságát. Így eltiltatta a zenét, a táncot. Megparancsolta, hogy ki miképpen ruházkodják s hogyan táplálkozzék. Akik nem engedelmeskedtek a parancsoknak, azokat vagy száműzték, vagy kivégezték. Ennek a tanácsnak Kálvin az irányítója. Minden az ő akarata szerint történik. Éppen ezen túlzott szigorúság miatt ismét ellene támadt a nép. Őtet gúny tárgyává teszi. Ellene összeesküvéseket szőnek és mindenképpen megakarják akadályozni terveit megvalósításában.

El lehet gondolni, hogy ez a sok küzdelem és megpróbáltatás nagyon megviselte a különben gyenge testi szervezetét, míg 55 éves korában meghalt. Avval a tudattal halhatott meg, hogy Genfét ő tette a reformáció másik középpontjává. Ő alapította meg a *református* egyházat, amely Európa legtöbb országában elterjedt s amelyben mindenütt nagy tiszeletben tartják a kiváló alapító emlékezetét.

V. Az unitárius vallás apostolai.

18. Szervét Mihály.

Az elősorolt reformátorok arra törekedtek, hogy az egyházba becsúszott külső visszaéléseket, különösen pedig, hogy a keresztények életét javítsák meg a biblia alapján. Azonban ezáltal megnyitották az utat a további fejlődésre. Ezen az úton haladott tovább *Szervét Mihály*, akivel egy új reformáció kezdődik, amelyet unitárius reformációnak nevezhetünk.

Szervét Mihály Spanyolországban, előkelő nemesi családból született. Korának szokása szerint kiváló vallásos nevelésben részesült, aminek az volt a legfőbb célja, hogy a katolikus egyház által előírt szertartásokat pontosan elvégezze és betartsa. A vallás mellett sokat foglal-